

Коляда Т. А.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОВГОСТРОКОВОГО БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ: ДОСВІД ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ

Мета статті полягає у дослідженні особливостей організації довгострокового бюджетного планування та прогнозування у провідних країнах світу. Аналізуючи, систематизуючи та узагальнюючи досвід організації цього процесу на державному рівні на прикладі країн США, Франції, Німеччини та Японії, було виявлено спільні закономірності та розкрито кращу практику бюджетного стратегування для адаптації та застосування цих розробок у бюджетному процесі України. У результаті дослідження було доведено, що в умовах посилення несприятливих тенденцій у соціально-економічному розвитку більшості країн світу (екологічні проблеми, терористичні загрози, старіння населення, стихійні лиха тощо) відбувається зростання залежності бюджетного планування від політичних чинників та організації управління цим процесом. Обґрунтовано необхідність налагодження тісної координації на міжміністерському рівні, запровадження чіткого розподілу обов'язків між суб'єктами бюджетного процесу з метою виключення можливості політичного суб'єктивізму, забезпечення об'єктивної оцінки соціально-економічного стану в країні, розробки реалістичних макроекономічних та бюджетних прогнозів. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є доведення необхідності законодавчого закріплення та регламентації процедури розробки бюджетної стратегії як невід'ємної складової бюджетного процесу України, що дозволить усунути багатовекторність пріоритетів розвитку держави, збалансувати доходи і видатки бюджету, створити дієвий механізм концентрації ресурсів для вирішення середньострокових і довгострокових завдань.

Ключові слова: довгострокове бюджетне планування, організація стратегічного планування, бюджетний процес

Бібл.: 11.

Коляда Тетяна Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент, кафедра фінансів, Національний університет державної податкової служби України (вул. Карла Маркса, 31, м. Ірпінь, Київська обл., 8201, Україна)

Email: t_kolyada@mail.ru

УДК 336.144

Коляда Т. А.

ОРГАНИЗАЦИЯ ДОЛГОСРОЧНОГО БЮДЖЕТНОГО ПЛАНИРОВАНИЯ И ПРОГНОЗИРОВАНИЯ: ОПЫТ ВЕДУЩИХ СТРАН МИРА

Цель статьи заключается в исследовании особенностей организации долгосрочного бюджетного планирования и прогнозирования в ведущих странах мира. Анализируя, систематизируя и обобщая опыт организации этого процесса на государственном уровне на примере стран США, Франции, Германии и Японии, были выявлены общие закономерности и раскрыта лучшая практика бюджетного стратегирования для адаптации и применения этих разработок в бюджетном процессе Украины. В результате исследования было доказано, что в условиях усиления неблагоприятных тенденций в социально-экономическом развитии большинства стран мира (экологические проблемы, террористические угрозы, старение населения, стихийные бедствия и тому подобное) происходит возрастание зависимости бюджетного планирования от политических факторов и организации управления этим процессом. Обоснована необходимость налаживания тесной координации на межминистерском уровне, введения четкого распределения обязанностей между субъектами бюджетного процесса с целью исключения возможности политического субъективизма, обеспечения объективной оценки социально-экономического состояния в стране, разработки реалистичных макроекономических и бюджетных прогнозов. Перспективами дальнейших исследований в данном направлении является доведение необходимости законодательного закрепления и регламентации процедуры разработки бюджетной стратегии как неотъемлемой составляющей бюджетного процесса Украины, которая позволит устранить многовекторность приоритетов развития государства, сбалансировать доходы и расходы бюджета, создать действенный механизм концентрации ресурсов для решения среднесрочных и долгосрочных задач.

Ключевые слова: долгосрочное бюджетное планирование, организация стратегического планирования, бюджетный процесс

Библ.: 11.

Коляда Татьяна Анатольевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент, кафедра финансов, Национальный университет государственной налоговой службы Украины (ул. Карла Маркса, 31, г. Ирпень, Киевская обл., 8201, Украина)

Email: t_kolyada@mail.ru

UDC 336.144

Koliada T. A.

ORGANISATION OF THE LONG-TERM BUDGET PLANNING AND FORECASTING: EXPERIENCE OF THE LEADING COUNTRIES OF THE WORLD

The goal of the article lies in the study of specific features of organisation of the long-term budget planning and forecasting in the leading countries of the world. Analysing, systemising and generalising experience of organisation of this process at the state level using examples of USA, France, Germany and Japan, the article reveals common regularities and shows the best practice of developing the budget strategy for adaptation and application of these developments in the budget process of Ukraine. In the result of the study the article proves that growth of unfavourable tendencies in socio-economic development of majority of the world countries (ecologic problems, terrorism threats, ageing of population, natural disasters, etc.) results in the growth of dependency of the budget planning on political factors and organisation of management of this process. The article justifies a necessity of establishing close coordination at the inter-ministry level, introduction of clear distribution of duties between the subjects of the budget process with the aim of exclusion of a possibility of political subjectivism, ensuring an objective assessment of the socio-economic situation in the country, and development of realistic macro-economic and budget forecasts. The prospect of further studies in this direction is bringing the necessity of the legislative fixing and regulation of the procedure of development of the budget strategy as an integral component of the budget process of Ukraine,

which would allow getting rid of the multi-vector nature of priorities of the state development, balancing the budget receipts and expenditures, creation of an effective mechanism of concentration of resources for solving middle-term and long-term tasks.

Key words: long-term budget planning, organisation of strategic planning, budget process

Bibl.: 11.

Koliada Tetiana A. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor, Department of Finance, National University of State Tax Service of Ukraine (vul. Karla Marksa, 31, Irpin, Kyivska obl., 8201, Ukraine)

Email: t_kolyada@mail.ru-

Вступ. Трансформація ролі бюджету як найважливішого інструменту цілеспрямованого впливу уряду на процес суспільного виробництва та реалізації довгострокової економічної політики держави з метою досягнення сталого розвитку та підвищення добробуту населення зумовила необхідність запровадження бюджетного стратегічного планування та прогнозування. В умовах посилення несприятливих тенденцій у соціально-економічному розвитку більшості країн світу (екологічні проблеми, терористичні загрози, старіння населення, стихійні лиха тощо) збільшився попит на державні послуги, що викликало зростання бюджетних витрат та посилення фіскального напруження.

Запровадження системи довгострокового бюджетного планування та прогнозування дозволяє оцінити наявні фінансові ресурси, необхідні для реалізації пріоритетних завдань соціально-економічного розвитку країни, виявити резерви для скорочення бюджетних видатків та підвищення якості надання державних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми бюджетного управління, зокрема бюджетного планування та прогнозування, на сучасному етапі займається ряд українських вчених, серед них: В. М. Геєць, Т. І. Єфіменко, І. О. Луніна, Ц. Г. Огонь, В. М. Опарін, К. В. Павлюк, Л. Л. Тарангул, В. М. Федосов, І. Я. Чугунов, Ф. О. Ярошенко та інші.

Невирішені частини проблеми. Віддаючи належне науковим напрацюванням вчених з даної проблематики, слід зауважити, що в сучасних умовах посилення загрози стійкості бюджету виникла необхідність оновлення підходів до організації бюджетного управління, у тому числі й довгострокового бюджетного планування та прогнозування, здатних забезпечити виконання стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни.

Метою дослідження є розкриття особливостей довгострокового бюджетного планування та прогнозування у провідних країнах світу, узагальнення підходів до організації цього процесу, виявлення спільних рис і кращої практики для адаптації та застосування цих розробок у бюджетному процесі України.

Основні результати дослідження. Відмінності у підходах до розробки системи бюджетного прогнозування в різних країнах пов'язані з історичними, соціально-економічними, культурними та політичними чинниками, а також усталеною практикою розмежування повноважень між органами державної влади. Кожна

країна з урахуванням специфіки розвитку національної економіки та стану державних фінансів використовує певні підходи до довгострокового бюджетного прогнозування та планування, постійно удосконалюючи методи та моделі бюджетування відповідно до умов, які перманентно змінюються як в середині країни, так і в цілому у світовій фінансовій системі.

Вважається, що саме Дж. Кейнс заклав початок економічному прогнозуванню та програмуванню у США під час світової кризи на початку 30-х рр. ХХ ст. Перші плани на макроекономічному рівні охоплювали фінансово-бюджетну та грошово-кредитну політику та виражалися у складанні національних бюджетів, які враховували доходи країни в цілому (доходи державного та приватного секторів) [1].

У післявоєнні роки уряди країн розширили сферу застосування планування на макроекономічному рівні та почали його використовувати не лише як інструмент державного антикризового регулювання економіки, а також як інструмент регулювання процесів розподілу національного продукту. Однак вже у 50-і рр. ХХ ст. більшість країн відмовилася від практики складання національних державних планів у формі бюджетів. Нові підходи до бюджетного планування, які фактично заклали основу сучасної системи бюджетного прогнозування, були детально розроблені на початку 1960-х рр. у США, у результаті реалізації серії реформ у бюджетному процесі під загальною назвою «Планування – програмування – бюджетування» або «бюджетування на базі здійснюваних програм» (program budgeting) [2].

У 1970-і рр. уряд США відмовився від використання методу планування бюджету «від досягнутого», коли основні показники бюджету визначалися на основі індексування тенденцій попередніх років з подальшою їх екстраполяцією у майбутнє. У цей період набув популярності метод «бюджетування з нуля» («zero-based budgeting»), який передбачав проведення щорічної оцінки відповідності бюджетних програм, що здійснювалися у попередньому році, встановленим пріоритетам соціально-економічного розвитку країни та визначеним лімітам фінансових ресурсів, для включення їх до наступного бюджету. Однак вже у 1981 р. адміністрація Рейгана припинила застосування на практиці цього методу через його значну трудомісткість та низьку ступінь впливу на прийняття управлінських рішень унаслідок постійного конфлікту інтересів на стадії затвердження бюджету [3, с. 227].

На початку 1990-х рр. уряд США запровадив новий метод планування бюджету «бюджетування, орієнтованого на результат» (performance-based budgeting) з метою узгодження прийняття бюджетних рішень з результативністю бюджетних витрат. Головною проблемою цього методу стала складність розробки показників та критеріїв вимірювання результатів реалізації бюджетних програм. Функція розробки основних макроекономічних прогнозів уряду покладена на трьох суб'єктів державної (федеративної) влади, а саме: Раду економічних консультантів, Раду управляючих федеральною резервною системою та Адміністративно-бюджетне управління.

Особливого значення у стратегічному плануванні розвитку національної економіки набуває аналіз ринкових, конкурентних, технологічних, економічних, міжнародних, інституціональних та політичних чинників. Перевага надається методам економічного аналізу та прогнозування, що базуються на використанні значних масивів статистичних даних, накопичених за тривалий період часу та у розрізі різноманітних макропоказників. Необхідність інтегрування в єдину модель значного обсягу різноманітних даних та їх прогнозних трендів вимагає залучення до процесу збору та попереднього аналізу інформації великої кількості фахівців. Отриману інформацію накопичують та обробляють за допомогою імітаційної моделі, яка дозволяє отримувати багатоваріантні розрахунки на основі використання різних наборів сценарних умов.

З 1999 р. міністерства та відомства в рамках бюджетних запитів представляють в АБУ також і свої плани щорічної результативності (annual performance plans), які з 2005 р. були замінені на бюджети, орієнтовані на результат (performance budgets). Організація-виконавець (головний розпорядник бюджетних коштів) представляє проект свого бюджету в АБУ щорічно у вересні та в Конгрес – у лютому наступного року. Проект бюджету повинен містити всю інформацію, необхідну для обґрунтування бюджетного запита організації на наступний фінансовий рік, включаючи також дані про досягнуті та плановані результати. З березня 2000 р. федеральні органи також представляють у Конгрес щорічні звіти про ефективність здійснюваних ними програм. Ці звіти містять, зокрема, порівняння досягнутих по окремих програмам щорічних результатів із запланованими, опис зроблених заходів, якщо намічені цільові показники не були досягнуті в строк [4].

З метою формування та реалізації політики державного регулювання економіки та соціальної сфери, у тому числі через механізм стратегічного планування, у США створена відповідна правова база та діє система підготовки кваліфікованих кадрів, зокрема, у Гарвардському університеті, а також налагоджена система інформаційного забезпечення діяльності державних установ у галузі індикативного планування та прогнозування.

Починаючи з 20-х рр. минулого століття уряди європейських країн ініціювали наукові дослідження стосовно опису та прогнозування економічних циклів на

основі статистичних рядів, що спонукало у подальшому окремі країни до розширення функцій урядових статистичних установ або до створення нових інститутів для здійснення аналізу економічного стану держави. В сучасних умовах довгострокове макроекономічне прогнозування потребує надійності прогнозів бюджетних витрат та пов'язаних з ними податково-бюджетних цільових показників, які б у сукупності забезпечили розробку достовірних та надійних прогнозів майбутніх обсягів ресурсів загальнодержавного сектору економіки. Стосовно вибору універсального та найбільш ефективного методу макроекономічного прогнозування, то ще тривають багаточисельні дискусії. Тому кожна країна використовує різні методи та моделі прогнозування, залежно від домінуючих наукових підходів та усталеної практики бюджетування [5].

В останні роки країни ЄС перейшли до розробки щорічного бюджету на основі стратегічного довгострокового прогнозування. Спільним для усіх підходів щодо розробки довгострокового бюджетування є включення прогнозних оцінок доходів і витрат на декілька років вперед після поточного року, при цьому практика формування бюджетної стратегії суттєво розрізняється у кожній країні. Оскільки підходи до складання перспективного бюджету залежать від різних політичних завдань і конкретних бюджетних інститутів, то немає сенсу намагатися встановити найбільш оптимальний єдиний підхід для Європи [6].

З метою стимулювання довгострокових досліджень у бюджетне законодавство країн ЄС були запроваджені спеціальні положення (процедурні правила) щодо обов'язковості включення у щорічні доповіді про конвергенцію і стабільність окремих глав стосовно якості у бюджетуванні та стійкості державних фінансів, а також про необхідність повідомлення громадськості та проведення дебатів з таких питань у парламентах. Окремі країни передбачили додаткові законодавчі вимоги до національних урядів, зокрема у Бельгії з 2001 р. уряд повинен надавати щорічний меморандум з проблем старіння населення; у Швеції запроваджено обов'язкове представлення доповіді про очікувані довгострокові наслідки у сфері державних фінансів в результаті реалізації запропонованих урядових пропозицій [5].

Всі країни-учасниці Євросони повинні дотримуватися закладених у Маастрихтському договорі та пов'язаного з ним «Пакту стабільності та розвитку» (ПСР) фіскальних параметрів для сектору загального державного управління. Зокрема, встановлених верхніх обмежень для щорічного дефіциту бюджету на рівні 3% ВВП і загального боргу до 60% ВВП. Відповідно до ПСР держава повинна реалізовувати принцип збалансованості бюджету і розробляти щорічні програми для забезпечення стабільності та зростання економіки, що сприяють виконанню визначених цільових показників [7].

Критичне становище державних фінансів змусило уряди багатьох країн світу, в тому числі й європейських, запровадити нові бюджетні правила так званого «наступ-

ного покоління» для боротьби з фінансовою кризою, які враховують фази економічного циклу, тобто підйоми і спади економічного розвитку. Бюджетні правила – це довгострокові обмеження для основних бюджетних агрегатів у вигляді кількісних лімітів дефіцитів, боргу, витрат або доходів. За даними Департаменту з питань бюджету МВФ, на кінець 2012 року понад 75 країн застосували правила на рівні країни або наднаціональні бюджетні правила, у порівнянні лише з п'ятьма у 1990 році [8, с. 57]. На думку експертів, нові бюджетні правила спроможні допомогти стримати надмірне збільшення державних витрат і, тим самим, забезпечити бюджетну збалансованість та боргову стійкість держави. Додатково окремі країни запроваджують інші інституціональні механізми, такі як бюджетні ради, які займаються моніторингом фіскальної політики та акцентують увагу громадськості щодо її тенденцій та наслідків.

Серед країн ЄС найбільш фінансово потужними та успішними щодо реалізації довгострокового бюджетного прогнозування виявилися дві країни – Німеччина та Франція, хоча між ними й існують значні відмінності.

Німеччина є федеративною державою, що має свій прояв у особливостях організації та регламентації бюджетного процесу, зокрема, він значно децентралізований, і макроекономічне прогнозування уряд здійснює із залученням сторонніх експертних організацій. Існуючий механізм макроекономічного прогнозування та загальногосподарського програмування почав формуватися у Німеччині з 1967 р. Незважаючи на те, що фіскальна система Німеччині значно децентралізована і різні ланки бюджетної системи мають широкую самостійність, у рамках єдиного правового поля проводиться чіткий розподіл повноважень і відповідальності усіх суб'єктів бюджетного процесу, здійснюється розмежування завдань, які необхідно вирішити, за їх масштабом, складом і компетенцією державних органів управління. Єдині стандарти бюджетування, обліку та звітності поширюються на усі ланки бюджетної системи, а підготовка довгострокового прогнозу є невід'ємною частиною бюджетного процесу. За рахунок існування в країні всеохоплюючої правової регламентації бюджетного процесу та дієвого механізму реалізації на практиці правових норм, ФРН досягла високого рівня податкової та бюджетної прозорості.

Головними суб'єктами економічного прогнозування та фінансового планування у ФРН є федеральні міністерства економіки та фінансів. До компетенції Міністерства економіки відноситься розробка середньострокових (на 4 роки) «цільових проєкцій» економічного розвитку держави, які щорічно корегуються та продовжуються на один рік за принципом змінного планування. Одночасно з цим федеральний уряд щорічно затверджує річні «проєкції», що містяться у щорічних урядових економічних докладах. Середньострокові та річні «проєкції» базуються на відповідних економічних прогнозах та презентують лише агреговані показники (темпи приросту ВВП, рівень безробіття, темпи інфляції тощо) без відпо-

відної розбивки за секторами економіки та регіонами. Міністерство економіки складає декілька альтернативних прогнозів середньострокових та річних «проєкцій», з яких на останньому етапі їх затвердження обирається найбільш прийнятний.

Міністерство фінансів на основі отриманих від Міністерства економіки прогнозних оцінок розробляє середньострокові фінансові плани федерального бюджету. Оскільки фінансові ресурси держави акумулюються та витрачаються органами управління трьох рівнів – федеральними, земельними та місцевого самоврядування (комунальними), то виникає необхідність постійного узгодження їх фінансової політики. Для цього відповідно до Закону «Про бюджетні принципи» у Німеччині були створені дві спеціальні структури – Рада з фінансового планування та Кон'юнктурна рада.

Рада з фінансового планування наділена дорадчими функціями при федеральному уряді, до складу якої входять міністри фінансів федерації і федеральних земель, а також представники органів місцевого самоврядування. Головне завдання Ради з фінансового планування – підготовка рекомендацій стосовно обсягів, напрямків та термінів надання державних інвестицій, забезпечення процесу їх узгодження на всіх рівнях бюджетної системи, а також координація на рівні федерального уряду розробки бюджету, оскільки через бюджетну самостійність федерального центру, земель і органів місцевого самоврядування угоди між ними носять виключно політичний характер і не є юридично обов'язковими. В теперішній час Рада з фінансового планування відіграє вагомий роль у системі державного планування та прогнозування. У коло завдань цього органу також входить координація фінансового планування на рівні федерації, земель та громад, з метою узгодження обсягів державних витрат і доходів з можливостями та потребами економіки країни і соціальної сфери [7].

Кон'юнктурна рада наділена більшими повноваженнями та бере безпосередню участь у розробці короткострокових кон'юнктурних (антициклічних) програм. До складу цього органу входять федеральні міністр економіки та міністр фінансів, по одному представнику від кожної із земель, чотири представники від комунальних союзів (органів місцевого самоврядування), а також президент Федерального банку Німеччини.

Розробкою бюджетного прогнозу займається міжбюджетна робоча група з податкових розрахунків, до складу якої входять представники федерального центру, усіх 16 федеральних земель, органів місцевого самоврядування і Бундесбанка, Федерального статистичного управління, Ради економічних експертів і дослідницьких інститутів. Ця група відповідає за підготовку офіційних урядових прогнозів по конкретних дохідних статтях бюджету, що закладають основу для оцінки доходної частини бюджету в цілому, як складової макроекономічного прогнозу. Проте процедури узгодження показників між макроекономічними прогнозами та статтями доходної

частини бюджету не передбачено, що значно обмежує корисність таких прогнозів у випадках, коли змінюються макроекономічні умови. За два тижні до засідання члени робочої групи обмінюються між собою власними прогнозами [7].

У січні кожного року федеральний уряд надає Бундестагу та Бундесрату річний економічний звіт про напрямки діяльності уряду у сфері економіки та фінансів на поточний рік, основні параметри виконання економічної та фінансової політики затверджених реформ.

В Німеччині широко розповсюджена практика залучення видатних вчених-економістів до вирішення питань економічного прогнозування шляхом створення при уряді науково-допоміжних органів, зокрема Рада експертів з питань загальногосподарського розвитку, Наукові ради при міністерстві економіки та фінансів, Експертна рада з оцінки загальногосподарського розвитку тощо. Ці органи виконують консультативні функції, щорічно готуючи експертні доклади стосовно оцінки поточного стану економіки країни та тенденцій її розвитку на майбутній період. Важливу допоміжну роль у розробці державних прогнозів і програм відіграють провідні науково-дослідні економічні інститути, які розробляють короткострокові, середньострокові та довгострокові прогнози розвитку економіки ФРН на основі спеціальних контрактів-замовлень, які надходять від різних державних і недержавних органів і організацій, здійснюють оцінку перспектив її розвитку економіки країни [9, с. 459].

Франція – унітарна держава, яка за фінансовим потенціалом і політичним впливом є другою країною в ЄС після Німеччини. Державна система прогнозування та стратегічного планування у Франції була сформована у 1946 р. В її основу покладена розробка п'ятирічних планів економічного і соціального розвитку країни. Протягом наступних років по мірі лібералізації економіки та її переходу до більшої відкритості, у механізм державного регулювання вносилися відповідні корективи, зокрема з 1995 р. з політичних причин Франція відмовилася від практики складання п'ятирічних планів та перейшла до періодичної розробки узгоджених у рамках політичної еліти концептуальних підходів до визначення та вирішення актуальних економічних та соціальних проблем.

Необхідність здійснення стратегічного планування визначається значною роллю державного сектору в економіці Франції. Незважаючи на значну модифікацію в останні роки системи прогнозування та стратегічного планування у Франції, вона не тільки допомагає формуванню ефективних механізмів регулювання економіки та прийняттю зважених управлінських рішень, а також сприяє зростанню національної самосвідомості та єдності нації.

Основними суб'єктами процесу макроекономічного прогнозування, включаючи завдання з бюджетного стратегування, виступають Міністерство фінансів та Міністерство економіки. Безпосередньо за розробку дов-

гострокової податково-бюджетної політики відповідає Департамент фіскального законодавства Міністерства фінансів Франції. Питаннями державного стратегічного планування економічного і соціального розвитку країни займаються також спеціальні органи – Генеральний комісаріат планування (створений у 1946 р.) та Рада з економічного аналізу при прем'єр-міністрі країни (створена у 1997 р.), до компетенції яких входить формування національної стратегії розвитку держави, а також Міжвідомчий комітет з облаштування національних територій, який опікується регіональним плануванням. Налагоджено тісну взаємодію Генерального комісаріату з відповідними структурами ОЕСР та ЄС, зокрема у 2000 р. було спільно розроблено національну стратегію соціально-економічного розвитку Франції до 2010 – 2020 рр., яка сьогодні реалізується у країні.

У Франції, як й у більшості європейських країн, запроваджено практику залучення провідних вчених до розробки стратегій соціально-економічного розвитку та здійснення консультативних функцій при урядових структурах, зокрема, наукове обґрунтування наданих Генеральним комісаріатом пропозицій та експертних оцінок національної стратегії розвитку держави забезпечує Міжвідомчий комітет з оцінки економічної політики держави разом з Науковою радою з питань політики Франції в економічній та соціальній сферах.

Довгострокове планування у Японії почало активно запроваджуватися з 1950 р. Значна увага приділяється стратегічним планам, орієнтованим на досягнення пріоритетних цілей і розвиток держави на довгостроковій основі. Економічне планування в Японії за своєю суттю є стимулюючим та індикативним, яке базується на принципах ринкової економіки. Воно має характер базисного планування, що являє собою сукупність середньострокових та довгострокових заходів, які сумарно відображають загальну картину майбутнього національної економіки [9, с. 463].

Вже в 1956 р. був прийнятий перший п'ятирічний план економічного розвитку країни. У Японії систему загальнонаціонального прогнозування та планування відносять до інструментів державного регулювання ринкової економіки. Часовий горизонт планування зазвичай дорівнює п'яти рокам, прогнозування – п'ятнадцяти рокам. Інформаційною базою таких розробок є урядові прогнози соціально-економічного розвитку держави, науково-технічні програми та довгострокові плани інноваційних досліджень, статистичні дані щодо конкурентоспроможності виробленої продукції, попиту та пропозиції тощо. Процес стратегічного планування включає чотири стадії: формулювання передумов, визначення проблем (викликів), довгострокову стратегію, середньострокові та короткострокові плани [3, с. 230].

Суб'єктами процесу загальнодержавного соціально-економічного стратегування є урядова Економічна рада, Управління економічного планування, Міністерство

зовнішньої торгівлі та промисловості, Управління по науці та технологіям. За дорученням Уряду Японії, з використанням методів аналізу статистичних даних розробляються довгострокові індикативні плани (програми), в яких сформульовані найважливіші стратегічні цілі держави та на основі яких будується прогноз економічного розвитку країни в цілому та у галузевому розрізі.

Плани розвитку є сукупністю державних програм, які орієнтують і мобілізують сектори економіки на досягнення загальнонаціональних цілей. Плани-програми, по-перше, дають уявлення про найбільш вірогідні шляхи розвитку національної економіки; по-друге, виявляють проблеми, з якими можуть зіштовхнутися уряд і ділові кола усередині та за межами країни, по-третє, обґрунтовують рекомендації для вирішення цих проблем. Ці прогнози є відкриті для громадськості з метою інформування потенційних інвесторів про тенденції розвитку секторів економіки та держави в цілому [10].

Планування в Японії прийнято називати адаптивним, що передбачає у випадку виникнення заперечень з боку уряду або представників приватного сектору щодо окремих положень стратегічного плану, обов'язкове внесення коректив у документ Управління економічного планування, якщо буде доведено обґрунтованість таких заперечень.

В теперішній час у бюджетних планах Японії зазначено, що країна здійснює перехід від «періоду досягнення інтенсивної адекватності» (*intensive adjustment period*) до «періоду концентрованої консолідації» (*concentrated consolidation period*), визначивши два основних напрямку розвитку: від державного сектору до приватного; від держави до регіонів. Також активно у країні реалізується напрямок щодо побудови у державному масштабі «суспільства з нульовими відходами» за рахунок їх повної рециркуляції та розроблено Базовий план по науці та техніці з визначенням середньострокових та довгострокових цілей та заходів для їх досягнення, який передбачає подвоєння асигнувань на проведення наукових досліджень у державі. У цілому в річних бюджетних планах уряд Японії приділяє багато уваги питанням покращення ситуації у соціальному розвитку країни [9, с. 467].

Висновок. Підсумовуючи вищезазначене необхідно наголосити, що незважаючи на значні відмінності в організації стратегічного економічного планування та прогнозування, у тому числі й бюджетного, у провідних краї-

нах світу, існує багато спільного у підходах до організації цього процесу на державному рівні. Так, у кожній економічно розвиненій країні світу створені спеціальні урядові органи, які безпосередньо займаються формуванням і реалізацією довгострокової політики державного регулювання економіки та соціальної сфери суспільства, у тому числі із застосуванням механізму індикативного стратегічного планування; створена відповідна правова база та діє система підготовки кваліфікованих кадрів; налагоджена система інформаційного забезпечення діяльності державних установ, що займаються питаннями економічного планування та прогнозування. Розповсюджена практика залучення до процесу прогнозування науково-дослідницьких економічних інститутів та провідних вчених-економістів для надання консультацій та здійснення експертних оцінок стосовно поточного стану економіки країни, розробки прогнозів і визначення тенденції соціально-економічного розвитку держави на довгострокову перспективу.

Посилення залежності бюджетного планування від політичних чинників та організації управління цим процесом у провідних країнах світу зумовили необхідність налагодження тісної координації на міжміністерському рівні, запровадження чіткого розподілу обов'язків між суб'єктами бюджетного процесу з метою виключення можливості політичного суб'єктивізму, забезпечення об'єктивної оцінки соціально-економічного стану в країні, розробки реалістичних макроекономічних та бюджетних прогнозів.

Погоджуємося з думкою В. А. Копилова, який наголошує, що сьогодні Україні не вистачає стратегічного бачення бюджетного процесу, що дало б змогу краще прогнозувати й узгоджувати бюджетні ресурси згідно із середньо- й довгостроковими державними пріоритетами. При цьому стратегічне планування доходів і видатків Державного бюджету повинно бути адекватно відображено в щорічних бюджетних процесах [11, с. 39].

Вважаємо, що законодавче закріплення процедури розробки бюджетної стратегії як невід'ємної складової бюджетного процесу України дозволить усунути багатовекторність пріоритетів розвитку держави, збалансувати доходи і видатки бюджету, створити дієвий механізм концентрації ресурсів для вирішення середньострокових і довгострокових завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Світовий Банк [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>
2. U.S. Department of the treasury. Департамент казначейства США [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://www.treas.gov>
3. Белостоцкий А. А. Зарубежный опыт долгосрочного бюджетного планирования и прогнозирования / А. А. Белостоцкий // Вопросы экономики и права. – 2012. – № 43. – С. 227–230.

REFERENCES

- Belostotskiy, A. A. "Zarubezhnyy opyt dolgosrochnogo biudzhethnogo planirovaniia i prognozirovaniia" [Foreign experience of long-term budget planning and forecasting]. *Voprosy ekonomiki i prava*, no. 43 (2012): 227-230.
- Budina, N., and Shekhter, A. "Otslezhivanie primeneniia nalogovo-biudzhethnykh pravil" [Tracking the use of fiscal rules]. *Finansy i razvitie* (2012): 57-.
- Evropeyskiy Soiuz. <http://europa.eu>.

4. Office of Management and budget. Белый дом США. Служба управления и бюджета [Электронный ресурс] / Официальный сайт. – Режим доступа: <http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/omb/budget/fy2011/assets/message>
  5. Европейский Союз [Электронный ресурс] / Официальный сайт. – Режим доступа: <http://europa.eu>
  6. Европейский центральный банк [Электронный ресурс] / Официальный сайт. – Режим доступа: <http://www.ecb.int/home/html/index.en.html>
  7. Министерство финансов Германии [Электронный ресурс] / Официальный сайт. – Режим доступа: <http://www.bundesfinanzministerium.de>
  8. Будина Н., Шехтер А. Отслеживание применения налогового-бюджетных правил / Нина Будина, Андреа Шехтер // Финансы и развитие. – Сентябрь. – 2012. – С. 57.
  9. Кузык Б. Н. Прогнозирование, стратегическое планирование и национальное программирование : Учебник / Б. Н. Кузык, В. И. Кушлин, Ю. В. Яковец. – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика». – 2008. – 575 с.
  10. Министерство финансов Японии [Электронный ресурс] / Официальный сайт. – Режим доступа: <http://www.mof.go.jp/english/files.htm>.
  11. Копилов В. Моніторинг реалізації бюджетної стратегії та її коригування / В. Копилов // Економіка України. – 2008. – № 3. – С. 33–39.
- Evropeyskiy tsentralnyi bank. <http://www.ecb.int/home/html/index.en.html>.
- Kuzyk, B. N., Kushlin, V. I., and Yakovets, Yu. V. Prognozirovanie, strategicheskoe planirovanie i natsionalnoe programmirovaniye [Forecasting, strategic planning and national programming]. Moscow: Ekonomika, 2008.
- Kopylov, V. "Monitorynh realizatsii biudzhethnoi stratehii ta ii koryhuvannia" [Monitoring implementation of fiscal policy and its correction]. Ekonomika Ukrainy, no. 3 (2008): 33-39.
- Mynysterstvo fynansov Hermanyi. <http://www.bundesfinanzministerium.de>.
- Mynysterstvo fynansov Yaponyy. <http://www.mof.go.jp/english/files.htm>.
- Office of Management and budget. Belyi dom SShA. Sluzhba upravleniya y biudzheta. <http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/omb/budget/fy2011/assets/message>.
- Svitovyi Bank. <http://www.worldbank.org>.
- U. S. Department of the treasury. Departament kaznacheistva SShA. <http://www.treas.gov>.